

Bokanmälningar

Milton & Rose Friedman:

Free to Choose. A Personal Statement

Det är välbekant att den klassiska nationalekonomiska modellen för marknads-konkurrens har en så svag institutionell förankring att den kan tas som utgångspunkt för två till synes diametralt motsatta ekonomisk-politiska skolor: den ena vill direkt minimera statens roll – den andra anger klart definierade områden för statlig interventionism. Utvecklingen under det senaste årtiondet, både i teori och praktisk politik, har försvagat interventionisternas position. Deras förslag till institutionella förändringar har i praktiken visat sig ha icke förutsedda – och tyvärr alltför ofta icke önskvärda – verkningar så snart det nya regelsystemet blivit en etablerad del i marknaderna. Beslutsfattarna i en fri marknads-ekonomi "värjer sig" mot de statliga ingreppen och skapar nya institutioner.

I sin bok *Free to Choose. A Personal Statement* (Harcourt Brace Jovanovic, New York 1980 ca 60 kr, 338 s) lägger makarna Friedman upp en mycket stor del av sin argumentation för en oreglerad ekonomi efter dessa linjer. Det bör också framhållas att författarna inte behövde erfarenheterna av utvecklingen under 60- och 70-talen för att komma fram till denna position. Milton Friedmans bok från 1962, *Capitalism and Freedom*, innehåller i allt väsentligt samma argumentation och samma historiska faktaunderlag.

Grundidén bakom denna analys av statlig intervention är enkel. Man konkretiserar det ekonomiska problem som är grunden till intervention, man anger den institutionella formen för ingreppet (oftast en reglering med vidhängande myndighetsorganisation) och man visar konsekvenserna för den enskilda konsumenten. På detta sätt framgår det hur goda intentioner gång på gång ger uppseendeväckande dåliga resultat. Anledningen är inte att någon enskild person är ohederlig¹ – utan bara att organisationsformen som sådan inte kan göras effektiv. En myndighet som övervakar en näringslivsreglering kan normalt få reaktioner bara från en del av de berörda: "potentiella" producenter och framför allt den stora massan av konsumenter är med nödvändighet uteslutna från inflytande över myndighetens åtgärder. En representant för konsumenterna i myndighetsstyrelsen kan inte ändra på detta förhållande, eftersom det inte finns något direkt ansvarsförhållande gentemot de tankta uppdragsgivarna. Enligt detta synsätt har således alla som deltar i spelet kring myndighetsutövningen deformationerad information och deformationerad bedömning av de avvägningsfrågor som

¹ En svensk läsare stots många gånger av uttalande eller uttalade antydningar om korruption och mutor.

skall tas upp. Därtill skall läggas att myndighetsutövningen i sig själv ställer speciella anspråk på reglernas utformning. De skall vara enkla att administrera och uppfylla vissa normer för rättssäkerhet m m.

Författarnas argumentation i dessa avsnitt är övertygande både i teori och praktik. Deras slutsats är i allmänhet given av tanken att endast den slutliga konsumenten kan avgöra vad som är bäst. En fri marknad kommer att spegla konsumenternas intentioner och är därmed att föredra. Detta är en "bekvämlig" ståndpunkt, men är den verkligen en logisk följd av analysen? Om analysen av det ekonomisk-politiska problemet är korrekt, är det kostnader förenade med att falla tillbaka på en oreglerad marknadslösning. Det är först jämförelsen med kostnaderna i det interventionistiska alternativet som faller utslaget i den ena eller den andra riktningen. Ekonomen kommer alltså inte ifrån sin roll att ständigt väga ena sidan mot den andra i praktisk ekonomisk politik. Faktiskt råkar även makarna Friedman ut för detta. I sin diskussion av skolsystemet landar inte heller de i en oreglerad utbildningsmarknad. Sk vouchers för utbildning skall kunna lösas endast av sådana institutioner som garanterat uppfyller vissa kvalitativa normer. Mot denna bakgrund är det något förvånande att de inte för motsvarande resonemang när det gäller alternativkostnaderna avseende system med och utan läkarlegitimation. Slutsatsen blir nämligen här att legitimation är onödig. Läsaren får följaktligen intrycket att man väljer ståndpunkt mer för att demonstrera ett principiellt resonemang än på grundval av det rationella ekonomiska tänkande man säger sig representera.

De avsnitt av boken som behandlar frågor om frihet och jämlikhet ligger kvalitativt betydligt under analysen av ovan berörda frågor. När det gäller frihetsproblematiken gör man inte ens något egentligt försök att diskutera på ett principiellt plan. I 1962 års bok ägnades faktiskt ett helt kapitel — om än ganska litet — just åt dessa frågor. För att hävda sin

anti-interventionistiska ståndpunkt väljer man i den nya boken linjen att påvisa hur i praktiken ställiga ingrepp alltid begränsar friheten. Även om man accepterar denna uppläggning som ett utslag av en pragmatisk attityd blir man skeptisk när exemplet väl kommer fram. Argument mot protektionism och centralplanering av öststatsmodell (tom Kampuchea vädras!) anses så betydelsefulla att författarna breder ut sig över 30 sidor. För typiska problem i västdemokratier har man däremot bara 5 sidor till övers. Legitimation av yrkeskategorier som läkare och advokater blir faktiskt huvudnumret i dessa avsnitt, varför det känns riktigt när författarna mot slutet ber om ursäkt för den kortfattade behandlingen. Man förleds faktiskt att tro att egentligen tycker inte makarna Friedman att ställig interventionism utgör någon allvarlig begränsning av friheten i västdemokratierna!

Deras inställning till fördelningsproblematiken är ett klart och otvetydigt ogillande av omfördelningspolitik i praktiskt taget alla former. Anfallet — man måste nästa beteckna skrivningarna på detta sätt — går efter tre linjer. Den första är den konventionella, att incitament till effektivitet och tillväxt skadas och att följaktligen förluster uppstår i samband med omfördelningar via den offentliga budgeten. Författarna kan inte gärna ha fel på den punkten — frågan är bara hur stora förlusterna är. Även om ekonomer i allmänhet bedömer förlusterna som växande med växande omfördelningar, finns det idag ingen som kan ge ens en antydning om storleken på de belopp som är involverade. Man kan följaktligen fortfarande hävda att vinsten med omfördelning är tillräckligt stor för att överväga. Detta argument skall den andra anfallslinjen ta hand om. Omfördelningspolitiken har inte nått sina syften men har biverkningar som är starkt negativa. Förhållandena i England används som mest framträdande bevis för denna tes. Problemet är emellertid att framstående forskare² som

² Se tex A B Atkinson, *The Economics of Inequality* (Oxford 1975).

ägnat stort arbete åt att studera inkomst- och förmögenhetsfördelningen i detta land kommit fram till att inkomster och förmögenheter utjämnats under den period som fördelningspolitiken förts. Makarna Friedman tar därför till knepet att skilja på begreppen "fördelning" och "jämlighet" och drar slutsatsen: "A vast reshuffling of income and wealth, yes; greater equity, hardly." Nästa led i argumentationen blir ännu grövre. Genom ett par för läsaren hisnande tankekedjor kan nämligen ökningen av grov kriminalitet i England spåras tillbaka till omfördelningspolitiken!

Den tredje angreppslinjen går ut på att visa att jämlighet inte har något med inkomst- och förmögenhetsfördelning att göra. För detta krävs först att det allmänt omfattade jämlighetsmålet "lika möjligheter" kan göras oberoende av de angivna fördelningarna. Att ha värderingar knutna till dessa anges vara en jämlighet som syftar längre, nämligen till "equal outcome" eller "fair shares for all". För mig förefaller det inte vara klart varför arv och miljö inte ingår bland de faktorer som har betydelse för "lika möjligheter". Författarnas slutgiltiga bevis för att jämlighet enligt "fair-shares"-normen inte vunnit gehör allmänheten är att kollektiv med uttalade syften att påverka inkomstfördelningen organiserats i ett enda land (Israel), och att de omfattar endast 5 procent av befolkningen. Hur man i detta sammanhang kan blunda för att mycket starka majoriteter i de skandinaviska länderna och England röstat för politiker som uttryckt värderingar – om än suddigt formulerade – i form av "fair shares" åt alla, är obegripligt.

50- och 60-talens entusiasm för statlig intervention hade sin historiska förklaring i att den Keynesianska politiken tillskrevs äran av att ha lyft ekonomierna ur 30-talskrisen och stabiliserat efterkrigsutvecklingen. Av denna beskrivning följer då – med omvänt förtecken – att den fria marknadsekonomin i grunden är instabil. Två kapitel i denna bok ägnas åt att ta död på denna myt. Författarna visar på ett övertygande sätt dels att 30-talskrisen i hög grad var ett resultat av statlig intervention, dels att den sk stabiliserande efterkrigspolitiken flyttat instabiliteten till andra variabler, framför allt priserna. Dessa problem ligger inom nobelpristagaren Milton Friedmans specialområde och det märks. Framställningen är här klart överlägsen boken i övrigt – i synnerhet vad beträffar information. I förhållande till den tidigare boken är framställningen betydligt utvidgad.

Makarna Friedmans nya bok är såvitt jag kan bedöma en journalistiskt mycket avancerad produkt. Kanske har det förhållandet gjort den mer uppmärksammad än dess föregångare. En troligare förklaring är emellertid att opinionen idag är mer mottaglig för de Friedmanska argumenten just pga att policymisslyckanden idag framstår som mycket allvarligare än på 60-talet. Det är beklagligt att dessa förhållanden fororsakade ett relativt kallsinnigt bemötande av den förra boken. Må nu inte de omvända förhållandena få oss att svälja idéerna utan urskiljning denna gång.

Professor *Karl G Jungfelt*
Handelshögskolan i Stockholm